

Pümkösdizmus Romániában

Recenzió Peti Lehel „*Krisztus ajándéka van bennünk.*” Pümkösdizmus moldvai román, roma és csángó közösségekben című könyvéről

Európa „legvallásosabb országa” nemcsak a vallásosság általános jelenlétének köszönheti e kiemelt pozícióját, hanem a protestantizmus egy sajátos ága, a pümkösdista vallásosság szokatlan mértékű népszerűsége miatt is. Míg az Unió legtöbb országában a pümkösdista népesség létszáma 50 000 és 100 000 közötti,¹ Romániában 2011-ben több mint 350 000-en vallották magukat e felekezethez tartozónak. A pümkösdizmusra térők többsége román etnikumú, de a mozgalom a romák körében is rendkívül népszerű, az ország pümkösdie felekezeti polgárainak megközelítőleg húsz százaléka roma.² Hogy néz ki azonban ez a vallási jelenség a statisztikai adatokon túl? Peti Lehel tanulmánykötete erről rajzol meg egy részletes képet egy moldvai kistérség falvaiban végzett antropológiai terepmunka alapján. A kutatás fő helyszínét három közösség képezte, egy román, egy csángó és egy roma többségű faluban található gyülekezetek, melyek kiválasztásának egyik oka, hogy a szerző az eltérő etnikai környezet pümkösdizmusra gyakorolt esetleges hatását is vizsgálta. E három falu mellett kisebb mértékben az adatgyűjtés a térség további helyszíneire és gyülekezeteire is kiterjedt, melyekkel együtt a „terepet” egy kistérség nyolc közösségének hálózata képezte, amelyek azonban diaszpórányúlványaik révén az országhatárokon is átívelnek.

A könyv egy bevezetővel ellátott, hat elemzésből álló tanulmánykötet, melynek egyes értekezései önálló kérdésvetések köré épülnek. Így a teljes történet, melynek sarokköve egy személyes megtéréstörténet, csak fokozatosan bontakozik ki. A szóban forgó Martin élettörténete szokványosnak igazán nem nevezhető: román ortodox családban születik, de egy zsidó család neveli fel, így az ortodox vallási környezetéhez mérten kívülállónak szocializálódik. Kívülállóságát tovább fokozza, hogy falusi világából kilépő, sokat járó-kelő sofőrként kezd el dolgozni, aki a korabeli ateista miliő hatására egyház- és papellenessé is válik – míg csak egy betegség miatt halálközeli élménye nem lesz. Plasztikusan előadott látomását, amely utólag újabakkal is kiegészül, néhányévnnyi vívódás után a városban megismert pümkösdie közösségben sikerül elfogadhatóan értelmeznie. A városi gyülekezet többévi látogatását követően szülőfalujában gyülekezetté szervez egy maroknyi pümkösdie családot, és e kis gyülekezet mentoraként a szomszédos falvakban is ismert vallási vezetővé válik. Népszerűsége részben látnoki (proroc) tevékenységének tudható be, aminek köszönhetően gyakran fordulnak hozzá a szűkebb térség lakói, és akinek e státuszát a pümkösdie egyház is elismeri, vallási legitimitást nyújtva ezáltal

1 Néhány európai ország pümkösdista népessége a *Report on International Religious Freedom 2006* szerint: Anglia 169 000, Németország 380 000, Bulgária 50 000, Ukrajna 40 000, Lengyelország 21 000, Olaszország 78 000, Spanyolország 50 000, Svédország 87 000.

2 A 2011-es népszámlálási adatok szerint a magukat romának vallók a teljes lakosság 3,3 százalékát alkotják, míg a pümkösdisták körében a romák aránya 19,7 százalék.

ténykedésének. Vallási meggyőződéseiben a fia is követi, aki apja megöregedése után hivatalosan is átveszi apja vezetői pozícióját.

Martin és családja személyes történetének jelentősége ennyiben ki is merülhetett volna, ha nem találkozik egy szélesebb körű vallási jelenséggel. Vele párhuzamosan a térség egyre népe-sebb roma közösségeinek az ország déli megyéiben munkát kereső tagjai közül többen is kap-csolatba kerülnek pünkösdiekkel, látogatják közösségeiket, és megtérnek. A rendszerváltást követően többségük visszaszorul a szülőfalujába, ahol új vallási nézeteiket másoknak is átadják. Több kis gyülekezet is létrejön, amelyek számára – mind egyéni, mind közösségi szinten – Mar-tin a fő irányadó. Ő segít értelmezni vallási élményeiket, látnokként tanácsokkal látja el őket, az arra alkalmasakat pedig gyülekezetszervezésre buzdítja. A térség lakóinak életében új korszakot, az otthonról való kizsákolással járó munkakeresés újabb hullámát hozza el az uniós csat-lakozás, melyet követően a térség lakói a nyugat-európai országok nyújtotta lehetőségek kiak-názásával kezdenek kísérletezni. A munkavállalás mellett a koldulás, valamint a gazdag országok szociális juttatásaihoz való hozzáférés a mélyszegénységben élő romák számára az anyagi fellé-gzés korszakát hozza el. Mindennek azonban ára is van, az otthonról való elszakadásnak, idegenben hányódásnak, ellenséges hatóságok packázásainak, az ismeretlen világok veszélyei-nek megtapasztalása. A „migrációs élmény”, az idegenség és a közösség hiányának a megtapasztalása vallási élmények és megtérések újabb hullámát váltja ki, amely újabb gyülekezetek szüle-tését eredményezi. Többek között egy csángó fiatalember, Anton megtérését is, aki a román és roma gyülekezetek gyűrűjében a csángó közösség megszervezője lesz, Martin és fia mellett ő a térségi pünkösdzizmus egy további vezetője. Egy ennyire dinamikus vallási mező természetesen nem mentes a konfliktusoktól, a vezetői ambíciók ütközéseitől, a legitimitásharcoktól, ám a tapasztalt, vallási karizmával és intézményi legitimitással is rendelkező maroknyi vezető ezeket hatékonyan menedzseli. Személyiségük rányomja bélyegét az egyes gyülekezetek vallásgyakor-lására, a pünkösdzizmus megélésének módjára, így a pünkösdzizmus címke egy meglehetősen heterogén vallási valóságot fed. Ennek ellenére a gyülekezetek e laza integráltságú és heterogén hálózata stabil pünkösdi identitásra tesz szert.

A könyv a terepen talált életvilágba való bevezetés mellett számos elméleti kérdést feszeget. Az első elemzésben (*A Szentlélek ajándékai és karizmatikus ritusok egy moldvai kistérség pünkösdi közösségeiben*) bemutatja a hálózat kialakulását és a három fő közösséget. Részletesen összefog-lalja a „Szentlélek ajándékainak” előfordulási formáit (nyelveken szólás, exorcizmus, gyógyítás, prófécia, jövendölés/jóslás) és ezek jelentőségét a közösségek vallásosságában, majd ezek eltéré-seit a vizsgált közösségek esetében. A tanulmány egyik fontos következtetése, hogy a karizmák-nak közösségenként eltérő jelentőségük van, mind ezek értelmezése, mind rituális megjeleníté-se különbözik. Ezek az eltérések azonban nem a közösségek eltérő etnokulturális jellegéből fakadnak, hanem elsősorban a vallási vezetők karizmákkal kapcsolatos elképzeléseinek különb-ségeiből. Míg a pünkösdzizmussal látomásai révén kapcsolatba kerülő és azóta is aktívan látnok-ként is tevékenykedő Martin a karizmák gyakorlását kívánatosnak tartja, és az általa vezetett közösségek tagjait is erre buzdítja, a racionálisabb vallási nézeteket valló Anton a Szentlélek ajándékai megtapasztalásának helyét a privát vallásosságban látja, közösségében így ezek ritkán fordulnak elő.

A pünkösdzizmusra való áttérés okai és funkciói egy moldvai roma közösségben című tanulmány fókuszában a terep legnépesebb roma közössége áll. A szerző röviden bemutatja ennek kialaku-

lását, majd a közösség öt tagjának megtéréstörténete alapján a roma megtérések okait elemzi. E célból összefoglalja a kelet-európai romák vallási konverziójával kapcsolatos elméleteket, ezek főbb állításainak érvényességét egyenként megvizsgálva a saját empirikus anyaga tükrében. Leginkább azt a magyarázatot találja érvényesnek, mely szerint a pümkösdizmus romák közötti sikerességét nagymértékben befolyásolja, hogy kisebb-nagyobb átértelmezéssel a roma vallásosság több eleme is sikeresen integrálódik a pümkösdizmus vallásosságba. Így a démoni megszállottságot a bűnbeesés helyett gyakran rontásnak tulajdonítják, a gyógyítások értelmezései gyakran igen közel állnak a hagyományos ördögűzéshez, a prófétálás és jövőbe látás gyakran egyszerű jóslásként, jövendőmondásként működik. A Szentlélek ajándékainak megtapasztalása – a közösségi vezetők ellenzése ellenére – gyakran inkább annak mágikus jellegű használatára emlékeztet (Peti, 2020: 63–65). Ebben az értelemben tehát a roma kulturális kontextus – szemben a románokkal vagy a csángókkal – igencsak meghatározó a pümkösdizmus vallásosság adaptációjának módjára nézve. A megtérések magyarázata azonban nem redukálható erre az egy tényezőre. A roma vallási konverziók ugyancsak érvényes magyarázó tényezője a megtéréseket követő életmódváltozás, valamint az etnikai stigmák leépítésének stratégiája a személyiség újraformálása által. „Az ursäreni-i romák a saját megtérésüket mint »civilizációs stratégiát« mutatják be, kihangsúlyozva a romák civilizatorikus/modernizációs készségét és ennek eredményeit. Az a mód azonban, ahogy ezt teszik, hogy a megtérés előtti régi önmaguk jellemzéséhez etnikai stigmákat használnak fel, arra utal, hogy a megtértek közösségéhez való tartozás az etnikai stigmatizáció alóli feloldozás stratégiájaként működik.” (Peti, 2020: 70)

Mint azt már említettük, a kutató terepen a roma pümkösdizmusban fontos szerepe van a nyugat-európai migrációnak – ezt a kapcsolatot elemzi a szerző a kötet harmadik, *Migráció és pümkösdizmus egy kelet-moldvai kolduló roma közösségben* című tanulmányában. A tanulmány a romák migrációra épülő gazdasági stratégiáinak bemutatása okán a romakutatók számára is fontos elemzés, hisz olyan jelenségeket mutat be, amelyekről keveset tudunk, egy időszaki kiutazások keretében folytatott, főleg svédországi koldulásra épülő megélhetési stratégiát, valamint egy huzamosabb kinttartózkodással járó, munkavállalással egybekötött és valamely nyugat-európai állam szociális rendszerére való rácsatlakozást megcélzó stratégiát. Peti Lehel szerint a pümkösdizmus legalább két módon kapcsolódik össze ezekkel. Egyrészt azért, hogy a külföldön tartózkodás során intézményes közösségi keretet nyújt az ott tartózkodók számára, amely az azzal járó társadalmi tőke termelése mellett egy egyébként elérhetetlen vallási funkciót is betölt számukra: keretet nyújt olyan itthoni vallási vezetők, a pümkösdizmus vallásosság „szürke zónájában” tevékenykedő vallási specialisták meghívásának, akik mágia felé hajló vallási szolgáltatásokat nyújtanak számukra (divináció, vallásos alapokra helyezett gyógyítás, exorcizmus). Míg a pümkösdizmusnak ez a szerepe inkább a hosszú távon kint tartózkodók számára fontos, az időszakosan kiutazók számára a koldulással szerzett pénz következtében itthon megváltozó társadalmi státusz értelmezésében tölt be fontos szerepet. A koldulással szerzett pénzből ugyanis a kibocsátó faluban új, korszerű házakat építenek, ami gyakran a romatelepről való kiköltözéssel, azaz egyértelmű státusnövekedéssel is jár. Ezt az érintettek a pümkösdizmus nyújtotta tanítások segítségével értelmezik, a gazdasági sikert a megtérésnek köszönhető megváltozásuknak, „újja születésüknek”, az ezt követő racionálisabb életvezetésnek, végső soron isteni beavatkozásnak tulajdonítják.

A kötet ötödik, „*A Szentlélek által megvizsgálva*”. *Migráció, megtérések és új pünkösdi közösségek létrejötte Moldvában* című tanulmánya ugyancsak a migrációhoz kapcsolódik. Ebben a szerző személyes megtéréstörténeteket elemez, azt vizsgálva, hogy a migrációval járó személyes és családi krízishelyzetek hogyan vezetnek a vallási konverzióhoz. A migrációkutatásokból ismert olyan problémák, mint a családok szétesése, a korábbi szociális hálók felbomlása, az illegális munkavállalás kockázatai, az alkoholizmus, az egzisztenciális elbizonytalanodás a megtéréstörténetekben a megtérés kontextusaiként jelennek meg. A vallási konverzió folyamatát e tanulmányban a szerző a Rambo–Farhadian szerzőpáros modellje (Rambo & Farhadian, 1999: 23–24) alapján vizsgálja, kihangsúlyozva az ahhoz képesti eltéréseket.

A *Két moldvai karizmatikus vallási közösség alapítója megtéréstörténetének elemzése* című tanulmány a hálózat két legbefolyásosabb vallási vezetőjének élettörténetét, vallási konverzióját és az ezt követő közösségszervező és -vezető tevékenységét mutatja be. Részletes képet bont ki a szerző arról, hogy a vezetők személyes élettörténete, kulturális háttere milyen módon befolyásolja a későbbiekben az általuk katalizált vallási mozgalom egészének a jellegét, és hogy alakul ki azon belül egy meglehetősen jelentős vallási heterogenitás.

A kötet zárótanulmánya, „...*érezni lehet, érzed az Istent*”. *A nyelveken szólás (glosszológia) szerepe két különböző pünkösdista gyülekezetben* címmel a pünkösdi vallásosságban központi fontosságú vallási élménnyel, a glosszológiával foglalkozik. Az elemzésben nagyszámú érzékletes megfogalmazását olvashatjuk e jelenség hívek általi megélésének és értelmezésének. „Nem kell... hogy is mondjam, magától jelentkezik. Tehát magától jelentkezik, mivel az elméd kiüresedik, amikor leszáll a Szentlélek. Tehát nem a te személyed beszél, a Szentlélek beszél. Tehát az Úr beszél a te száddal. Téged használ fel az Úr, hogy beszélj. Vagy ha problémáid vannak, és némelyek..., hogy is mondjam, olyanok, amelyeket nem tudsz a saját emberi fogalmaiddal kifejezni, akkor jelentkezik ez a kapcsolat a te lelked, az ember lelke és az Úr lelke között.” (Peti, 2020: 15) Az idős roma asszony e szavaiban is megjelenik a glosszológia hálózaton belüli értelmezése, miszerint az a bűnmegvallás titkos nyelveként működik, olyan eszközként, amely a transzcendenssel való kommunikáció során lehetővé teszi a tudat kikapcsolását és ezáltal az emberi természetből fakadó önkorlátozási mechanizmusok alóli felszabadulást. Elnyerése egy hosszas tanulási folyamat eredménye, melynek végén a közösség egy egész éjszakás rítus, a „stăriunța” révén segíti hozzá a megtérőt az élményhez.

A kötet egy negyvenhat fényképből álló melléklettel zárul. A bemutatott faluképek, szakrális építmények és tárgyak, a gyülekezeti élet pillanatképei vizuálisan is segítenek elképzelni, hogy a globális vallási jelenség hogyan ölt konkrét formát e kelet-romániai falvakban.

SZAKIRODALOM REFERENCES

- Peti, L. (2020). „*Krisztus ajándéka van bennünk*.” *Pünkösdzizmus moldvai román, roma és csángó közösségekben*. Balassi Kiadó – Erdélyi Múzeum-Egyesület.
- Rambo, L. R., & Farhadian, Ch. E. (1999). *Converting: Stages of Religious Change*. In Ch. Lamb & M. D. Bryant (szerk.). *Religious Conversion. Contemporary Practices and Controversies* (23–24. o.).